

במיין האדם גם רשעים, וכמו כן אם אין סכלות אין חכמה ואם אין סברא הפכיית נגד אותה

• הסברא אלא היא מוסכמת מהכל לא תקרא חכמה (רמ"ק).

צריך האדם לדעת גם דברי המכחישים וכן יועיל לו להבין יותר

**וְתֵאֵנָה חַיִּיבָא הוּא עַל בַּר נֶשׁ דְּאִוְלִיף חֲכַמְתָּא,
לְמִילָף זְעִיר מִן שְׁטוּתָא וּלְמַנְדַּע לָהּ** ולמדנו שיש

חיוב על האדם הלומד חכמה ללמוד מעט מהשטות והסברא שהיא היפך החכמה ולהכיר

אותה ולא יאמר האדם אלמד רק את הסברא האמיתית ומה לי לעסוק בדברים שאינם אמת

[קעו] **בְּגִין דְּאֵתִי תוּעֵלְתָּא לְחֲכַמְתָּא בְּגִינָה** כיון שכשיעסוק מעט

אור הרשב"י

דבר בסברת האמת ובשלילת הפכה. ואמנם יש במשמעות דברי הזהר כאן לכאורה שיש חיוב על האדם גם ללמוד חכמות חיצוניות כדי לעמוד על הבנת דברי התורה וכתב בדמשק אליעזר דכל זה רק בדורות הקודמים שהיו חזקים מאוד באמונה ולא חששו שזיוק להם אבל עתה בדורינו החלוש אפילו מעט מזעיר אסור ללמוד מזה שלא נכשל חלילה.

ובעיקר הענין אם מותר ללמוד חכמות חיצוניות הנה במשנה באבות (פ"ב משנה יד) איתא רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ע"כ. ופירש רבינו הרמב"ם וז"ל: אמר למד דברים שתשיב בהם

[קעו] וכבר אמר דניאל איש המודות "בשנת אחת למלכו אני דניאל בינתי בספרים" ודרשה על זה הגמרא (מגילה יב.) מדקאמר 'בינותי' מכלל דטעה. ובגמרא חגיגה (יד.) דרשו על הכתוב "המכשלה הזאת" מאי והמכשלה הזאת, דברים שאין בני אדם עומדין עליהן אלא אם כן נכשל בהן ופירש רש"י "כשהתלמיד נכשל בשמועתו פעם ראשונה ושניה, הוא נותן לב לעמוד על שמועתו" (וע"ע שבת קכ. וברש"י שם). וכן פירש במקדש מלך וכמו שראינו לרבותינו הקדושים שהיו לומדים הגמרא ופירוש רש"י ותוספות ובכל דבר היו מפרשים מה היינו יכולים ללמוד לולי דברי רש"י ומה הוסיף רש"י בביאורו ומה הוקשה לתוס' ומה באו לשלול בפירושם וכן על דרך זה לידע כל

סברא הפוכה מהאמת וידע סברת המכחישים את החכמה יועיל לו להבין יותר את

אור הרשב"י

נוהגת באותו זמן לדבר בלשון רמיזה וכו' אבל הספרים המחוברים על דרכי הראיות, אינן בכלל זה, והקורא בהם יקבל מהם האמת וישקוד ללמוד להשיב במה שהוא כנגד התורה וכמו שאמרו על ר' מאיר כשלמד מאלישע אחר, רימון מצא, תוכו אבל, קליפתו זרק וכו'.

ועוד האריך הרשב"י (שם) הרבה וכתב עוד: ולזה נהגנו היתר בעצמנו לקרות ספר שבושיהם, כדי שתצא לנו תשובה נצחת כנגדם מדברי עצמם. וכבר ראינו באון גליון אשר הוא ביד הנוצרים כי הם טועים במה שחולקים עלינו שהאיש אשר קראוהו משיח החליף התורה, כי לא היתה כן כוונתו אבל הוא בעצמו אמר שא"א שתשתנה התורה ושלא בא להחליפה אלא לקיימה ולאמצה, ומדברי תלמידיו ידענו כי הם היו תועים בו שהוא היה משיח שנתנבאו עליו הנביאים לקבץ נפוצות ישראל וכשראו שנמסר ביד ישראל התחכמו לומר שלא בא אלא להוציא נפשות הצדיקים מנהיגם, שהיו בו מפני חטאו של אדם הראשון והם סותרים את עצמם בזה שהרי כתוב בספרם וכו' עי"ש באורך איך שהאריך לסתור כל דת הנצרות מדברי עצמם וכתביהם ואכ"מ.

ואמנם רבנו עמנואל חי ריקי בעל המשנת חסידים בספרו הון עשיר על המשנה (אבות פ"ב יד) כתב: דדייק התנא לכתוב הוי שקוד ללמוד תורה ורק אח"כ ודע מה שתשיב

על האפיקורוסים מן האומות, ותתווכח עמם ותענה להם אם יקשו לך. וואמרו: "לא שנו אלא אפיקורוס גוי, אבל ישראל כל שכן דפקר", רצונו לומר: שהוא יוסיף זלוול ולגלוג, ולפיכך אין ראוי לדון עמו כלל, לפי שהוא לא יתקון, ואין לו רפואה כלל, "כל באיה לא ישובון ולא ישינו אורחות היים" [ואמר, ועם היותך לומד דעות האומות כדי שתדע איך תשיב עליהם, היוזהר שלא ידבק בדעתך דבר מזה, ודע כי אשר תעבוד לפניו ידע צפונותיך, והוא אומר: ודע לפני מי אתה עמל.

ובספר מגן אבות לרשב"י (על משנה זו) כתב: ודע מה שתשיב את אפיקורוס: מכאן נהגנו היתר בעצמנו ללמוד החכמות ההם, כדי שמדברי עצמם נשיבם לומר להם כי אין להם ראיות לסתור דברי תורה ונביאים. ואין זה בכלל מה שאמרו, הקורא בספרים החיצוניים, אין לו חלק לעולם הבא, כי כבר פירשו בגמרא פרק חלק [סנהדרין ק ב], כגון ספרי בן סירא, וכן בירושלמי אמרו [סנהדרין פ"י הל"א כח - א], כגון ספרי בן לענה, והם ספרים מלאים תעתועים כהכרת הפנים. וכמו ספרי הערב מדברי הימים וכן ספרי מינים שאין בהם חכמה, אלא אבוד זמן וכן מה שאסרו ללמוד חכמה יונית, כמו שנזכר בפרק מרובה [ב"ק פג א] ואחרון מסוטה [מט ב], לא אמרו זה על חכמה שהיא על דרך חקירה שכלית, אלא על החכמה שהיתה

מסתורי החכמה וההכרח לאמת. **כָּמָה דַּאתָּיָא תוּעֵלְתָּא לְנַהוּרָא**

אור הרשב"י

שיכיר בו האור מתוך החשך ובוה ידע מה שישיב לאפיקורוס ע"כ.

ובפירוש רבינו יצחק בן רבי שלמה מטולידו הביא דברי זקנו רבי ישראל מטולידו וז"ל: כתב ה"ר ישראל ז"ל: סמך הוי שקוד ללמוד תורה לידע מה שתשיב לאפיקורס' ללמדנו ולהורות לנו דרך הלימוד, כי ראוי לאדם להקדים תחלה למוד התורה והתלמוד והלכותיו ולהגות בו ולדקדק עד אשר ישקע בלב, וידע כלליו ופרטיו ודיניו ומשפטיו, ואחר כך ילמוד החכמות החיצוניות כדי לדעת תשובות הטועים וינצחם בטענותיהם. ולכן אמרו חז"ל "מנעו בניכם מן ההגיון" ולא אמר מנעו עצמיכם, לפי שהבנים לא ראו צמאון שכלם בתורה ובתלמוד ואם ילמדו מיד ההגיון, והוא הקדמה ללמוד שאר החכמות אולי ישתבשו בסברתם ויצאו מהרה מן הכלל בר מינן, וכן אמרו "ארור המלמד את בנו חכמה יונית" ולא אמר ארור שילמד חכמה יונית, מטעם שאמרנו, ועוד אמרו "שאלו את ר' יהושע מהו שילמוד אדם את בנו חכמה יונית, אמר להם ילמדנו בשעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה", גם כאן לא הזכירו רק את בנו ע"כ.

והנה בגמרא ברכות (כח:) תנו רבנן בשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקריו אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הוזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבו בין ברכי

לאפיקורוס כי בתחילה צריך האדם למלאות עצמו בדברי תורה הנותנת חיים לעושיה ואח"כ ילמד מעט מדבריהם כדי לדעת להשיב עליהם והוסיף בהון עשיר וכתב וז"ל: ולישנא דאיתא בזהר הנ"ל נמי דייקא, דקאמר ותניא חיובא הוא על בר נש דאוליף חכמתא למילף מן שטותא וכו'. דמשמע אחר שלמד החכמה ילמוד השטות, כי אם תעשה להפך תאחז במצודה הרעה, כי צדיק הראשון בריבו (משלי יח, יז. עי' מצויד שם), ותשמע עצמך באותן הדעות הרעות ולא תאמין אח"כ בדברי תורה, כאדם היוצא מן החשך שטורה לו מאד להסתכל באור כי הוא אינו יכול לראותו, ולהפך כשתצא מן האור יהיה החשך לעיניך כפול ומכופל, וזה הוא מה שאנו מבקשים שיראה דופי גדול באותם הדעות הכוזבות כדי שלא יקרב אצלם, והיינו דכתיב וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסבלות כיתרון האור מן החשך. דדמה החכמה לאור, והשטות לחשך, ואף על פי שלמד תורה כבר, לא יפסיד זמן הרבה על ההוללות ההוא, אלא צריך שידע לפני מי הוא עמל, דהיינו לפני מלך מלכי המלכים, וא"כ אפוא אינו מן הראוי שיתמיד למודו בו שאינו עושה בזה נחת רוח לקונו המשגיח עליו בכל עת, וזהו כוונת הפסוק באמרו (קהלת י, א) יקר מחכמה וכבוד סבלות מעט. דמינייה ילפו בזהר (שם) נמי האי חיובא. דבאמרו מעט ש"מ מעט ולא הרבה, דדיו

מִחְשׁוֹכָא וּכְמוֹ שְׂמִינִיָּה תוֹעֵלַת לְאוּר מִהַחוּשׁךְ דְּאַלְמְלֵא חֲשׁוֹכָא לָא

אור הרשב"י

כדי לחוש ג"כ על התורה שידריכו בניהם בלימודים אמיתיים ושלא לשנות בדרכי ההטעה שזה עיקר פעולת ההגיון, נתן להם עצה הגונה, הושיבם בין ברכי תלמידי חכמים ומהם ישמעו אופני הלימוד בתורה וסכרות הישרות ונכונות והם יורו להם הלימוד הנכון. ולהרחיקם מן הפלוסופיא הנזכרת, אמר מנעו מן ההגיון.

וגם מרן החיד"א על המשנה הנ"ל באבות כתב: ר"א אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס. כלומר אין צורך ללמוד בספרי חיצונים בטענת שצריך להשיב לאפיקורוס כאשר הן בעון כה יאמרו בלכתם ללמוד בספריהם ללשונותם בנוייהם לז"א הוי שקוד ללמוד תורה הסר טפשות זה לאבד הזמן היקר והוי שקוד מהיר ועוסק תדיר ללמוד התורה הקדושה כי בעסק התורה לבד אם תתבונן ידוע תדע להשיב לאפיקורוס כי תורת ה' תמימה לא תחסר כל בה רק שתהיה שקוד דענינו מהיר ומשתדל ומתמיד ללמוד תורה וזה עיקר הכל כמו שביאר הרב מהר"ם די לונזאנו בריש דרך חיים שלפי רבוי עסק התורה כן ירבה יראת שמים ושם האריך הרב ז"ל בדברים נכוחים ע"ש ע"ב.

והריב"ש בתשובה (סימן מה) הביא שכבר שאל הנגיד רב שמואל הלוי ז"ל מרבינו האי גאון ז"ל אם מותר להתעסק באותן החכמות. והשיב לו ז"ל: תקון הגוף ומשור הנהגת

תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא. ופירש רש"י דמה שאמר להם מנעו בניכם מן ההגיון פירושו שלא להרגילם במקרא יותר מידי או פירושו אחר שלא להרגילם בשיחת הילדים אבל לא פירש דמיירי בחכמת ההגיון, וכן פירש הכותב על עין יעקב ז"ל: ואין ראוי לחשוב שפירוש מן ההגיון נאמרה על חכמת ההגיון כי הלא היא חכמה מפוארה גם לתלמוד תורה וכו'.

אמנם רבנו הנודע ביהודה בספרו על הש"ס (צל"ח ברכות כח:) כתב על דברי הכותב ז"ל: ואמר ומנעו בניכם מן ההגיון, וראיתי שהכותב בעין יעקב כתב שאין לפרש הגיון היינו חכמת הגיון, שהרי היא חכמה מפוארה גם ללימוד התורה. ואני אומר ומה בכך שהוא שייך גם לחכמת התורה, כיון שעקרו מתחלה הוקבע לחכמה החיצונית ראוי להתרחק ממנה על דרך עת לעשות לה'. ואני אומר ק"ו, אם מפני תרעומת המינין בטלו מלומר עשרת הדברות בכל יום, אף שהוא מצוה רבה ליזכר מעמד הר סיני בכל יום אפ"ה בטלוהו מפני תרעומת המינין. חכמת הגיון שממשיך אחריו לימוד הפלוסופיא שמה ממשיך מדחי אל דחי לדחות כל דת התורה, ק"ו שיש להתרחק מזה ומכל הקרוב לזה שימצא ושימצא דשימצא. ולכן לעשות הרחקה יתירה מהפלוסופיא האלהית הזהיר ה' אליעזר הגדול מנעו בניכם מן ההגיון. אך